

in omni obsequio esse nos oportere secundum Apostoli præceptum, subditos magistratibus et principibus, et potestatibus. Sed intra limites disciplinæ quoadusque ab idololatria separamur. Ubi licet loquatur de tempore imperatorum gentilium, tamen generaliter doctrinam intelligit. Unde c. 17 addit, Christianos eo tempore potuisse ab imperatoribus dignitatem et administrationem potestatis civilis accipere, dummodo sine ulla idololatriæ labe illam exercerent. Unde tandem recte scripsit Prosper, in lib. Epigrammaton, cap. 34 :

Reddendum est quidquid mundi bene postulat ordo,
Propositumque piæ non violat fidei,
Mitibus et Sanctis nulla est spernenda potestas,
Æquum servire est regibus et dominis,
Ut Christi famulis ad verum prosit honorem,
Dilexisse bonos et tolerasse malos.

15. *Ratione probatur assertio.* — Ratione facile etiam persuaderi potest hæc veritas, quia christiana fides aut baptismus non facit aliquem incapacem regniæ dignitatis, vel principatus, aut potestatis politicæ; ergo si quis ante fidem illam habebat, non amittet illam propter baptismum aut fidem, si ad illam convertatur; vel si jam christianus per legitimam electionem, vel alio justo titulo ad illam assumatur, vere illam acquirit, verusque rex, princeps aut magistratus constituitur; ergo subditi etiam fideles et Christiani illi parere tenentur. Illationes quidem per se et ex dictis evidentes sunt. Antecedens autem probatur, quia vel illa incapacitas esset ex peculiari Christi institutione, vel ex natura rei, seu naturali aliqua repugnantia; nullum enim aliud fundamentum cogitari potest; utrumque autem illorum omnino falsum est et irrationabile.

16. *Tacite evasioni occurritur.* — De primo patet, tum quia nullibi legimus Christum prohibuisse fidelibus regum principatum, ut facile infra ostendetur, fundamentis contrariæ sententiæ satisfaciendo. Tum etiam quia potius de Christo et de tempore gratiæ prædictum erat, reges terræ fuisse in Christum credituros, ipsumque adoraturos, Psal. 71 : *Reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terræ,* etc. Unde Psal. 2 prius dicitur adstitisse reges terræ adversus Christum, et postea subditur : *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, servite Domino in timore,* etc. Et Isaia 49 : *Erunnt reges nutritii tui, vultu in terram demisso ad-*

orabunt te, et scies quia ego Dominus, super quo non confundentur qui expectant eum. Et cap. 60 : *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui,* etc. Neque dici aut cogitari potest, reges venientes ad Christi fidem eo ipso amittere regna, et reges esse desinere, quia, ut Ecclesia canit, *non eripit mortalia, qui regna dat caelestia.* Neque alia fuisset suavis vel conveniens providentia, nam si reges ad Christum conversi statim ab ipso privarentur regnis juste possessis, pauci profecto essent ita regnorum contemptores, qui Christiani fieri vellent. Non est ergo credibile Christum, qui omnium ordinum homines ad se vocat, et sapienter ac suaviter media ad illorum conversionem apta disposuit, tam magnum impedimentum conversioni principum temporalium posuisse, talemve institutionem in Ecclesia sua reliquisse.

17. Maxime quia neque ad Ecclesiæ splendorem, neque ad bonum temporale regimen, neque ad spiritualem perfectionem talis institutio pertinebat. Primum patet, quia multo magis illustrat Christi fidem et Ecclesiam, quod imperatores, reges ac principes terræ Christo ejusque Vicario subijciantur, et hoc sine dubio est quod in supra positis promissionibus commendatur. Secundum etiam patet : nam ratio supra facta de necessitate politici principatus ad conservationem societatis humanæ non minus habet locum in Ecclesia Christi quam extra illam, quia etiam Christiani indigent communitate politica, in qua pax et justitia servantur, et ad hoc etiam Christiani indigent directione et coactione civili, ut per se notum est; ergo cum Christus nec suam Ecclesiam in temporalibus male gubernari voluerit, neque etiam miraculose illam regere decreverit, non debuit quasi connaturale regimen ab ipsa tollere, et consequenter nec principatum politicum auferre. Tertia denique pars probatur, quia principatus politicus non est contra essentialem Ecclesiæ perfectionem, quæ in vera et viva fide per charitatem operante consistit. Cum enim ille principatus sit justitiæ et rationi naturali consentaneus, non potest esse charitati contrarius. Neque etiam est contra perfectionem consiliorum, nam ad hanc non spectat ut carentia temporalis dominii aut jurisdictionis sub necessitate constituatur, sed solum sub consilio liberæ voluntati relinquatur, juxta illud : *Si vis perfectus esse,* etc. Atque ita perfectio evangelica, et efficacia gratiæ Christi in hoc potius ostenditur, quod multi im-

peratores et principes voluntarie imperia et regna abdicarunt.

18. *In quo consistat libertas christiana.* — Ex quibus satis probatum manet alterum membrum, nimirum, Christianos non esse incapaces principatus politici ex natura rei, vel ex aliqua naturali repugnantia. Tum quia potius ostensum est ex natura rei esse hoc regimen necessarium Christianis, quibus multo etiam melius est per principes christianos gubernari, quam per non christianos, ut obiter etiam ostensum est, satisque est per se notum; ergo potius ex natura rei necessarium fuit, christianos esse capaces regnorum et magistratum temporalium. Tum etiam quia si esset aliqua repugnantia, vel esset cum libertate christiana, vel cum fide. At libertas christiana non consistit in exemptione a justis legibus humanis, neque in immunitate a justa coactione, aut vindicta peccatorum, quando contra pacem et justitiam committantur; sed consistit in exemptione, vel a lege Moysi, vel a timore servili, seu (quod perinde est) consistit in libera servitute ex amore et charitate, cui humanum regimen non repugnat, sed potius illam juvat, si adsit; si vero desit, illius defectum per coactionem supplet. Fidei etiam nihil repugnat prædicta potestas vel subjectio illi respondens, quia utraque est conformis rationi naturali, quæ non est fidei adversa. Quod certe satis confirmat Paulus in epist. ad Philemonem, in qua manifeste supponit, propter fidem, quam Philemon habebat, et Onesimus servus ejus susceperat, nec illi fuisse ablatum jus dominii, nec huic servitutem esse ademptam; ergo a fortiori idem dicendum est de jurisdictione politica, et illi correspondente subjectione.

19. *Solvuntur fundamenta primi erroris.* — Ad primum ergo fundamentum contrarii erroris respondemus, verba illa Pauli : *Nolite jugum ducere cum infidelibus,* ad litteram intelligi de infidelibus, ut infideles sunt, id est, nolite cum infidelibus in propriis eorum operibus, quæ ut infideles operantur, communicare. Et hunc sensum probant omnes rationes Pauli. Ex hac autem sententia solum concluditur, fideles non debere obedire principibus infidelibus, si aliquid contra fidem aut contrariam religionem præcipiant. Atque in hunc modum intellexerunt ibi locum illum Ambrosius, Theodoretus, et D. Thomas, et Augustinus, lib. contra Donatistas post collationem, c. 6 et 21. Hieronymus autem, lib. 4 contra Jovinian., et ep. 41 ad Ageruchiam, per ju-

gum intelligit matrimonium, sentiens ibi prohiberi feminæ christianæ cum gentili contrahere. Sed sine dubio Apostolus ibi non loquitur specialiter de vinculo matrimonii, quia neque de illo mentio ibi fit, neque in toto illo contextu occurrit occasio de illo specialiter tractandi. Probabile sane est quod Chrysostomus ibi ait, homil. 6, admonere Paulum fideles generatim, ut nimiam consuetudinem et familiaritatem cum infidelibus evitent, utique propter periculum, ne in fide aut moribus ab eis corrumpantur. In quo sensu non tradidit Paulus ibi novum præceptum positivum, sed explicat naturale, quo unusquisque tenetur vitare periculum, ne in illo pereat. Atque hoc modo etiam respublica christiana tenetur vitare principem infidelem, et non acceptare illum, si ex ipsius consensu pendeat; vel etiam repellere, si ex illius imperio morale periculum eversionis timeatur, quod tamen non privata, sed publica auctoritate facere debet, quando alioqui princeps jus ad regnum legitimum habet. Atque ita servatur debitus ordo, et vitatur periculum.

20. *Exponitur locus Matt. 17.* — Ad locum Matt. 17, quoniam tractando de immunitate ecclesiastica latius expendendus est, nunc breviter dico, nomine filiorum non comprehendi ibi omnes fideles, neque etiam omnes justos, quia Christus ad litteram loquitur de filiis naturalibus, ut ex contextu, et ex omnium expositione constat. Ad Augustinum vero respondet D. Thomas, 2. 2, q. 104, art. 6, ad primum, locutum esse in sensu spirituali, et ita filios regni liberos esse a servitute peccati, et a tributo quod ratione illius pendere debebant. Quod non placet Cajetano ibi, et ideo exponit, sub filiis regni, sub quo subsunt regna terrena, intellexisse Augustinum non omnes justos, sed eos qui præsent quasi filii, ut sunt Episcopi, et alii ecclesiastici. Verumtamen etiam isti filii naturales non sunt, et ideo sub nomine et ratione filiorum (si modo verborum proprietati stetur) non comprehenduntur. Et ideo Jansenius putat, Augustinum esse locutum de solo Christo, etiam si in plurali de filiis loquatur, quia Christus Dominus generatim de filiis naturalibus loquebatur. Neque etiam comprehenduntur sub illa libertate omnes Christiani propter alium titulum, quod sint de Christi familia, ut satis explicuit Paulus, ad Roman. 13, quia illa conjunctio cum Christo in eadem familia, id est, Ecclesia, et valde ampla

et generalis est, et alterius ordinis, scilicet, spiritualis, quæ non tollit corporalem servitutem, seu subjectionem, et consequenter nec tollit ordinem justitiæ qui ex illa nascitur. An vero ratione illius tituli immunitas illa ad omnes ecclesiasticas personas extendatur ex vi verborum Christi, postea videbimus, et verba Hieronymi, quæ hoc attingere videntur, exponemus.

21. *Solvitur secundum fundamentum.*—Ad aliud fundamentum jam responsum est, veram christianam libertatem non excludere honestam subjectionem ad legitimos principes temporales, non solum christianos, sed etiam infideles, ut ex doctrina Apostolorum satis declaratum est, et latius in dicto lib. de Legibus. Ad verba demum Christi Domini respondemus, Christum non intendisse per illa tollere justum principatum inter Christianos, sed solum eos docere, ne gentilium principum ambitionem et tyrannidem imitentur. Et ideo non simpliciter de regibus, sed cum determinatione dixit: *Reges gentium dominantur eorum*, ubi etiam verbum *dominandi* indicat nimium affectum, et ambitiosum gubernandi modum, sicut Petrus, 1 can., c. 5, dixit: *Non dominantes in clero*. Atque ita exposuit Chrysost., Homil. 56 in Matth., et in alia brevi narratione in Matth. cap. 20. Et ex occasione, in qua Dominus, ad reprimendam discipulorum ambitionem, et de primatu contentionem locutus est, et ex verbis quæ subjuncta: *Vos autem non sic, sed qui major est in vobis, fiat sicut minor*, manifestissime constat, Christum non exclusisse ordinem, et gradus majoris et minoris, sed affectum discipulorum moderari voluisse.

22. Ad Paulum autem respondetur, cum ait: *Nolite fieri servi hominum*, non loqui de civili subjectione, imo nec de servitute pœnali, seu rigorosa; neutra enim repugnat vel derogat pretio redemptionis Christi, nam ibidem paulo antea dixerat: *Servus vocatus es? non sit tibi cura*. Imo addit posse servitutem præferri libertati, utique propter humilitatem, ut cum Ambrosio et Gregorio D. Thomas exponit. Igitur, cum ait: *Nolite fieri servi hominum*, intelligit de servitute, qua homo Christo præfertur, serviendo homini in iis quæ Dei servituti opponuntur. Et quia hoc contrarium esset effectui redemptionis Christi, idcirco optimam rationem Paulus præmisit dicens: *Pretio empti estis*. Hoc ergo modo servire hominibus alienum esse debet a redemptis a Christo; subjici autem legitimis

principibus, in iis quæ Deo non repugnant, non est indignum, sed potius debitum, juxta ejusdem Redemptoris verba: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo*.

CAPUT V.

UTRUM REGES CHRISTIANI IN CIVILIBUS SEU TEMPORALIBUS SUPREMAM POTESTATEM HABEANT, ET QUO JURE?

1. Potestas aliqua tunc suprema dicitur, quando superiorem non cognoscit; nam vox illa *suprema*, negationem superioris denotat, cui alter, qui supremam potestatem habere dicitur, obedire teneatur. Intelligitur autem de superiore in terris, seu humano; nam cum Deo nulla fit comparatio; quis enim humanus princeps, nisi atheus vel amens sit, divinæ se subtrahere potestati vel conari præsumat? Excluditur ergo per negationem illam subjectio ad superiorem hominem mortalem. Potest autem illa negatio variis modis sumi, et ideo ut quæstionis titulus intelligatur, et ab aliis quæstionibus, quæ hic esse possunt, discernatur, modum ac sensum illius negationis declarare necesse est. Primo enim negare potest simpliciter omnem subjectionem ad superiorem hominem, tam in spiritali materia quam in civili. Secundo, potest negare subjectionem in eadem materia temporali ac civili. Et quamvis in priori quæstione maxima sit dissensio inter nos et regem Angliæ, ipse enim nemini in terris subesse vult, etiam in spiritalibus, quod nos contra fidem et obedientiam christianam esse credimus, nihilominus quæstionem illam nunc non tractamus, quia nondum de spiritali potestate diximus, sine cujus cognitione illius resolutio intelligi nullo modo potest; ideoque in ultimam hujus libri partem illam remittimus, et in præsentem illam potestatem temporalem supremam vocamus, quæ in eodem ordine seu materia alteri subjecta non sit.

2. *Subjectio duplex, directa, et indirecta; utraque quid.*—Deinde solet in præsentem distinguere duplex subjectio, directa, scilicet, et indirecta. Directa vocatur, quæ est intra finem et terminos ejusdem potestatis; indirecta, quæ solum nascitur ex directione ad finem altiorem, et ad superiorem ac excellentiorem potestatem pertinentem. Propria enim potestas civilis de se solum directe ordinatur ad convenientem statum, et tempo-

ralem felicitatem humanæ reipublicæ pro tempore vitæ præsentis, et ideo etiam potestas ipsa temporalis appellatur. Quamobrem tunc civilis potestas dicitur in suo ordine suprema, quando in eodem, et respectu sui finis ad illam fit ultima resolutio in sua sphaera, seu in tota communitate, quæ illi subest; ita ut a tali principe supremo omnes inferiores magistratus, qui in tali communitate, vel in parte ejus potestatem habent, pendeant, ipse vero princeps summus nulli superiori in ordine ad eundem finem civilis gubernationis subordinetur. Quia vero felicitas temporalis et civilis ad spiritualem et æternam referenda est, ideo fieri potest ut materia ipsa potestatis civilis aliter dirigenda et gubernanda sit, in ordine ad spirituale bonum, quam sola civilis ratio postulare videatur. Et tunc, quamvis temporalis princeps ejusque potestas in suis actibus directe non pendeat ab alia potestate ejusdem ordinis, et quæ eundem finem tantum respiciat, nihilominus fieri potest ut necesse sit ipsum dirigi, adjuvari, vel corrigi in sua materia, superiori potestate gubernante homines in ordine ad excellentiorem finem et æternum, et tunc illa dependentia vocatur indirecta, quia illa superior potestas, circa temporalia non per se, aut propter se, sed quasi indirecte, et propter aliud interdum versatur.

3. *Sensus quæstionis aperitur.*—Hinc fit ut negatio illa subjectionis in temporalibus, quam prærogativa supremæ potestatis temporalis includere creditur, in duos præterea sensus subdistinguenda sit. Potest enim negare vel omnem subjectionem, tam directam quam indirectam, vel tantum directam, et ita duplex alia suboritur quæstio. Prior est, an potestas regis christiani sit priori modo suprema, id est, nec directe, nec indirecte recognoscens superiorem in materia civili et temporali; altera est, an posteriori saltem modo sit suprema, id est, directum superiorem in temporalibus non recognoscens. Inter quas quæstiones tanta est diversitas, ut prior ad dogmata fidei pertineat, et in illa fere punctum totius controversiæ inter nos et regem Angliæ versetur; posterior autem neque ad materiam fidei pertineat, nec in ea sit inter nos dissensio. Nihilominus tamen præsens quæstio non in priori sensu, neque de indirecta subjectione, vel potius exemptione accipienda est; quia (si attente consideretur) ad quæstionem de spiritali potestate pertinet, quia indirecta illa subjectio solum ad

spiritualem potestatem esse potest, vel (quod perinde est) si qua potestas excogitari potest, cui temporalis suprema indirecte subjiciatur, sola spiritualis esse potest, ut de ipsa disputando videbimus, ideoque in illum etiam locum hanc quæstionem rejicitur. Titulus ergo præsentis quæstionis solum de suprema potestate, quæ in eodem ordine superiorem directe non recognoscit, intelligendus est. Nam licet, ut dixi, in hoc puncto non sit nobis cum rege contentio, quia tamen sæpe ipse de Catholicis conqueritur, quod christianorum principum jurisdictionem, et obedientiam eis debitam abnegemus, ideo quæstionem illam non esse hoc loco prætermittendam censui, ut regiam potestatem christianorum principum in his omnibus, quæ juri naturali consentanea sunt, sartam tectam juxta catholicam doctrinam servari, ex illius resolutione manifestum fiat.

4. *Prima sententia negans.*—Fuit itaque quorundam Catholicorum, præsertim jurisperitorum sententia, in Ecclesia Christi non solum spirituale regimen, sed etiam temporale, esse monarchicum, ac proinde in universa Ecclesia Catholica unum tantum esse supremum principem temporalem, habentem per se et directe supremam potestatem civilem in universam Ecclesiam, eumque esse Summum Pontificem ex Christi institutione. Unde consequenter collegere, nullam rempublicam, nullumve regem aut imperatorem habere supremam potestatem in temporalibus, quia non possunt esse duo suprema capita in eodem ordine: igitur si Pontifex habet supremam potestatem temporalem directe ac per se, necesse est ut in reliquis omnibus principibus temporalibus non sit suprema potestas, quia nullus erit qui superiorem in temporalibus non recognoscit. Imo aliqui etiam addunt, omnia jura regnorum et dominia Petro collata esse tanquam Christi Vicario, et ita Romanum Pontificem in illo jure succedere, ideoque supremam potestatem civilem in habitu (ut ipsi loquuntur) solum esse in Pontifice, quamvis per alios reges ex tacita vel expressa concessione illam administret. Ita loquuntur præcipui ex antiquis juris Pontificii interpretibus, Glossa, Innocentius, Hostiensis, Joan. Andreas, Parnormitanus, Felinus, et Decius, in c. *Novit*, de Judiciis, et in c. *Causam quæ*, 2, et in c. *Per venerabilem*, Qui fil. sint legit., et in c. *Solite*, de Major. et obed., et in cap. *Quod super his*, de Voto, et alii in cap. *Quoniam*,